

УДК 330.15:330.32

Огданський К. М.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ І ЇЇ СКЛАДОВИХ

Досліджено сутність поняття «соціальна динаміка» через новий концепт суспільної динаміки і її складових. Аналізуються поняття «розвиток» та «динаміка» в контексті сталого розвитку. Визначається необхідність моделі управління, яка синтезує економічні, соціальні та екологічні здобутки у кількісно-якісному вимірі.

Ключові слова: суспільна динаміка, розвиток, соціальна динаміка, складові, концепція.

Постановка проблеми. В Україні з часу переходу у систему координат соціальної держави досить звучно на всіх рівнях заговорили про соціальні аспекти суспільного розвитку. Оскільки продуктом функціонування держави соціального спрямування виступає соціальність вона стала впродовж трансформаційного періоду предметом дискусій і метою дій управлінських структур по формуванню її підвалин у суспільстві. Звісно, що не існує та й не може існувати для будь-якої країни стандартний набір заходів щодо підпорядкування економічних перетворень соціальним пріоритетам. В кожній країні в силу формаційного етапу цивілізаційного поступу, а також відмінності у ресурсному забезпеченні, рівнях соціально-економічного розвитку та економічного потенціалу формуються свої специфічні проблеми, вирішення саме яких і має сприяти наданню соціальності якостей домінанти. Дійсно, ті соціалізаційні процеси, які проходять в економічному просторі України, є досить специфічними і не мають аналогів у світі. Справа у тому, що надання соціальності ринковим перетворенням здійснювалося і здійснюється не прямим, а інверсійним тобто зворотнім шляхом. Як того і слід було очікувати, саме на цих аспектах проблеми посилення соціальної функції зосереджена до останнього часу увага наукової думки і практичної еліти країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Без перебільшення можна стверджувати про отримання потужного опрацювання цієї проблеми такими вітчизняними вченими як О. Амоша, В. Беседін, Д. Богиня, З. Варналій, З. Галушка, О. Грішнова, М. Герасимчук, В. Геєць, В. Гришкін, А. Гриценко, Г. Губерна, М. Долішній, С. Дорогунцов, Н. Деєва, Ю. Зайцев, Т. Заяць, О. Каховська, Б. Кваснюк, В. Мікловда, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Лукинов, О. Новікова, В. Новіков, Л. Червова, М. Соколик, Л. Тимошенко та багатьох інших. В розвитку теорії і практики людиноцентричного розвитку українськими вченими розроблено базові основи соціалізації економіки (З. Галушка, В. Гришкін, Ю. Зайцев, Л. Тимошенко), обґрунтовано концепт потенціалу соціалізації економіки (Н. Деєва), надано проект соціалізаційного потоку в комплексі трансформаційних перетворень (В. Геєць, В. Гришкін, А. Гриценко, О. Каховська, І. Лукинов), розкрито особливості функціонального спрямування дій соціальної держави (В. Беседін, Д. Богиня, З. Варналій, М. Герасимчук, В. Геєць, В. Гришкін, С. Дорогунцов, Н. Деєва, Ю. Зайцев, О. Каховська, Б. Кваснюк, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Новіков, Л. Тимошенко). В останні роки значна увага стала приділятися питанням соціальної відповідальності, а затим і соціальних зобов'язань суб'єктів економіки (З. Галушка, О. Грішнова, В. Геєць, Е. Лібанова).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відзначаючи виключну наукову та практичну значущість вже проведених вище названими і іншими вченими досліджень, слід констатувати тим не менше наявність деструкцій в політиці забезпечення соціальної зорієнтованості у розвитку, які посилюють розрив між конституційним закріпленням статусу нашої країни, як соціальної держави, та втіленням цивілізаційних норм соціального буття в повсякденне життя. Вони викликаються рядом причин.

Перш за все, парадигма лінійного розвитку у всіх сферах економіки з рухом до збалансованого стану, яка слугує фундаментом усіх програмних і регуляторних заходів, наблизилась до вичерпання своїх конструктивних можливостей. По-друге, соціалізація, на яку покладаються надії на зміну рівня життя, спрямована не стільки на формування передумов до активності населення, скільки на проникнення у сфери економічної та позаекономічної діяльності таких відносин, що сприяють поліпшенню добробуту населення як безпосередньо, так і опосередковано. По-третє, сучасна управлінська практика продукує гаму проектів та рекомендацій щодо зміни рівня соціальності економіки, але практично всі вони носять фрагментарний характер і не виводять на системні виміри соціальних змін. По-четверте, спрямованість наукових розробок щодо перебору соціальними цінностями на себе регулятивної функції в значній мірі стала незалежною від емпіричної реальності, яка за роки трансформаційних перетворень зазнала змін, практично не пояснюваних сформованим раніше поняттєвим апаратом. І, нарешті, практично перманентний характер низького рівня життя населення вимагає виходу наукової думки за межі складених стереотипів щодо забезпечення невинного соціального поступу.

Мета даної статті полягає у обґрунтуванні концептуальних положень щодо сутності соціальної динаміки і її основних компонентів, а також у спробі надати узагальнюючу оцінку їх тлумаченням за доступним інформаційним матеріалом.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні людство досить щільно стикається з проблемою, яка в останні роки набула уваги при розгляді стану економіки і опосередкованих нею добробут них позицій в урядових документах та досить гостро дебатується на сторінках фахових наукових видань і пов'язується з динамікою соціально-економічних процесів.

Відомі українські вчені і державні діячі В. Семиноженко і В. Геєць з цього приводу наголошували, що «...однією з ключових проблем українських стратегічних документів є нерозуміння динамічності... Практично в кожному документі не враховано зміни, які відбуваються... Ми постійно реагуємо на очевидні «сюрпризи»... І це тільки початок...» [1, с. 4].

У цьому контексті конче важливими постають питання усунення недоречностей щодо основ теорії формування і реалізації загальнодержавної стратегії динамічного розвитку і приведення їх до одного знаменника для порозуміння основ забезпечення суспільної динаміки.

У відповідь на цю потребу соціуму фахівці продукують масу теорій щодо узагальнення соціальних явищ і об'єктів та побудови на їх основі моделей відтворення реальності і прогнозування майбутнього за ними. Але масштаби досліджень у виокремленому напрямку та і в цілому ще досить незначні і, що мабуть головне, вони не забезпечені методологічно. Наявна наукова спадщина, яка утримує в собі тлумачення терміну «динаміка» і до певної міри відповідно етапам суспільного просування до цивілізаційного життя розкриває його природу, адсорбує в собі безліч визначень різнопланового характеру.

Між тим, коли мова заходить про «динаміку» як поняття зокрема і у різнобічному спектрі словосполучень, його утримуючих, мусимо мати чітку позицію з приводу того, що саме ідентифікується з ним, а не розглядати набір станів різних сфер, регіонів, видів діяльності, які потребують копіткої ідентифікації та інтерпретації за спектром індикаторів та показників. До того ж, постає необхідність визначення чи то встановлення факту проходження динамічного явища в соціально-економічній системі через застосування якогось інструментального заходу і вимірювальної процедури.

Сучасне суспільне співжиття характеризується безперервними змінами як бажаного, так і не прийняттого характеру, що загострює проблему економіко – філософського осмислення сутності категорії «динаміка». В зв'язку з цим деякі вчені взагалі тлумачать поняття «динаміка» виключно як «...змінюваність системи...» [2, с. 301].

Спробуємо розглянути проблему змісту цього терміну не через сприйняття зміни одного явища, а в контексті серії явищ чи то предметів. На наш погляд, стійка, організована у просторі і часі спрямованість суспільної динаміки більш адекватно описується через залучення такого синоніму руху як процес. Якщо не відкидати взагалі принципи, складені в ході еволюції всього комплексу наук, то будь-який «...загальний процес... можна розподілити на ряд виокремлюваних...» [3, с. 270]. Керуючись цією методологічною вказівкою, спектр концептуальних поглядів на сутність поняття «динаміка» можна кваліфікувати як спрямований у просторі і часі процес, описуваний кількісними і якісними характеристиками. До того ж, за класичними канонами, динамічний процес на будь-якому з ієрархічних рівнів управління можна уявити як комплекс «...змін його екологічної, економічної, соціальної та інших сфер» [4, с. 10]. Тому природним є виділення в структурі процесу загальної суспільної динаміки таких складників як соціальна динаміка, економічна динаміка і екологічна динаміка [5] та розгляд їх у якості підсистем. Відповідно, слідує висновок про складність процесу суспільної динаміки обумовлену тим, що він проходить комплексно у часі, просторі та різних сферах і відтворюється на його структурних характеристиках та загальному результаті як синергетичний ефект.

У цій ситуації багатомірний та й багато в чому суперечливий за цілями і інтересами сфер економіки процес суспільної динаміки можна звести у довільно обраному просторі до однієї з них

та менш тривалого інтервалу часу. Але потрібно усвідомлювати, що обмеження рамок дослідження динаміки однією зі сфер економіки зовсім не означає, що вона буде і може бути скованою якимось специфічним набором властивих їй чинників. Мова не йде по суті механічний процес відбору чинників, а про запровадження специфічної але обґрунтованої технології, співвимірної з закономірностями суспільного розвитку у полі однієї зі сфер економіки.

Якщо об'єктом інформаційної оптимізації виступає соціальна динаміка, то дослідженню підпорядковується соціально-економічний простір, головною функцією якого є, незалежно від часу, соціальне облаштування своїх громадян, задоволення їх соціальних потреб не лише в сфері виробництва, але й в асоційованому розподілі матеріальних і духовних благ, в гідному способі життя, в розширенні і зміцненні зв'язків особистості з суспільством. Соціально-економічний простір логічно розглядати як безпосереднє поле взаємодії територіальної спільноти і особистості, органів регіонального управління, енергія щодо діяльності яких виходить від соціуму, породжується мірою його зрілості, спрямована на людину і сприяє реалізації її сутнісних потреб. Беручи до уваги факт того, що власне предметне буття людини виступає не чим іншим як соціумом, можна стверджувати вже відносно нього як історії про його іпостась поставати у якості безперервного творчого конструктиву спільноти людей у всіх сферах суспільного буття. Як наслідок суспільно-історичного поступу постає матеріально-речовий потенціал виробничої та невиробничої сфери, результати творчої діяльності в науково-технічній сфері, сферах мистецтва, літератури та інших сферах духовного життя.

Точна оцінка та прогноз масштабу нагромадженого потенціалу і його кількісно-якісних змін на різні дати є необхідною передумовою уявлення про можливість суспільства в минулому, сьогоденні і в перспективі щодо забезпечення соціальності. Ця констатація має досить принципове значення, оскільки дозволяє окреслити параметри економіки у різні часові проміжки і забезпечити просторово-часову визначеність в системі характеристик категорії «динаміка».

Нарощування національної могутності беззаперечно ідентифікується з поняттям «зростання», яке є змістом кількісної характеристики динаміки. Якщо взяти наукові праці, які існують на сьогодні з проблем суспільної динаміки, то можна впевнено стверджувати про задіяння «поняття», «терміну» чи то «категорії» розвиток виключно для позначення або оцінки якості соціально-економічної динаміки.

Опрацювання літератури соціального спрямування не надало багато реальних фактів теоретичної розробки категорії «соціальне зростання».

В наукових фахових виданнях та публіцистичі нами було віднайдено поодинокі праці, в яких цьому поняттю віддано належну увагу. Зокрема, автори навчального посібника з соціальної філософії, розглядаючи діяльність як рушійний засіб забезпечення соціальності, започаткували формулу соціального зростання як «...вдосконалення соціального простору цивілізованого співіснування людей...» [6, с. 178]. Щодо утримання у визначенні терміну «вдосконалення», то воно пов'язується з результатом зміни. Залишається оцінити змістовні новації щодо введення категорії «соціальний простір». По-перше, автори її введенням омонстрували середовище соціального зростання.

По-друге, при врахуванні основної функції соціального простору, яка зводиться до соціального облаштування громадян, задоволення їх матеріально-духовних потреб і гідному людині образі життя, оконтурилися об'єкти спрямованості соціального зростання. Але ж соціальний простір характеризується крайнім динамізмом і, що з його об'єктів та характеристик слід задіяти конкретно у той чи інший часовий проміжок для встановлення істинного соціального зростання і попередити тим самим його пориви і деформації, з формулювання не впливає.

Проте, не дивлячись на практичну відсутність наукового супроводу поняття «соціальне зростання», воно досить широко використовується інститутами влади і посадовими особами різного рівня ієрархії державного управління.

Так, Президент України В. Янукович у своєму виступі на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України 07.03.2012 р. підкреслив, що «...розвиток економіки і політика, спрямовані на соціальне зростання, повинні розвиватися одночасно...» [7]. В одному з своїх інтерв'ю Голова Житомирської обласної державної адміністрації С. Рижук теж наголосив, що «...тільки міцна економіка може стати основою для соціального зростання...» [8]. Перший заступник голови Комітету ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів П. Цибенко, оцінюючи поточну соціальну політику, наголосив, що «...соціальне зростання (життєвий мінімум – О.К.) заплановано у розмірі 10-13 грн., а ще й всього двічі на рік...» [9].

Виходить, що термін «соціальне зростання» вживається політиками і державними діячами в принципово різних ракурсах. При цьому досить часто в фаховій літературі без будь-якого тлумачення використовуються словосполучення, схожі на досліджуване. Звісно, що важко підібрати і потім використовувати у науково-практичній діяльності універсальне для всіх часів визначення соціального підйому, якому в принципі має підпорядковуватися економіка.

Цьому стану беззаперечно можна віднайти вагомі аргументи. Дійсно соціальна сфера, поняття про яку сформулювалося в часи централізованого планового управління, розглядалася через призму економіки матеріального виробництва і сприймалася, як відомо, в якості невиробничої складової. Оскільки за такого підходу вона включалася в споживчо-витратну групу об'єктів планування та звітності, то звісно на макrorівні тлумачилася досить звужено і, більш того, їй приділялася практично другорядна увага. Можна очікувати з приводу такої констатації стану з науковою розробкою питання щодо соціального зростання як розрив у знанево-інформаційній тканині, оскільки на партійних з'їздах щоразу ставилися питання поліпшення добробуту населення. Дійсно, розглядалися, але в межах досить жорстких рамок. Про який добробут могла йти мова, коли, за офіційними статистичними даними, в Україні за станом на кінець 1990 р. третинний сектор економіки за продукуванням ВВП не перевищував 23,4%, а головний продуцент вторинного – промисловість – тільки на 30,3% була задіяна на виробництво предметів споживання [10, с. 15; 11, с. 266].

За визначенням українських укладачів термінологічно-понятійного словника з соціальної політики, розвиток соціальний – це «...сукупність відповідних концепцій і реальної практики, законодавства і політики сучасної держави щодо зміцнення і підвищення соціального добробуту насе-

лення» [12, с. 362]. На наш погляд, це теж досить поверхневе визначення, за яким все, що насичує і являє собою інститути держави, складає зміст соціального.

На наш погляд, під соціальною динамікою слід розуміти кількісно-якісний, просторово-часовий, еволюційний процес закономірної зміни потенціалу соціалізації та поліпшення рівня добробуту населення.

Щодо визначення поняття «соціальне зростання», то треба зробити ряд уточнень. Відомо, що ключовою подією кінця ХХ ст. став перехід розвинутих країн світової спільноти у постіндустріальну фазу розвитку. Такий процес закономірно і в Україні. Постіндустріальна технологічна ера триватиме в Україні приблизно 30 років (1990-2020 рр.). Можна передбачити одночасне існування впродовж цього терміну елементів доіндустріальної, індустріальної й постіндустріальної економіки. Подібний стан вимагає опрацювання поняття «соціальне зростання» для індустріальної і постіндустріальної фаз. В індустріальній фазі людина як писав свого часу А. Маршалл «...здійснює зусилля для задоволення своїх потреб...», тобто виступає засобом виробництва і для неї важливим є процес відтворення та підтримання життєдіяльності у довиробничий та післявиробничий періоди [13, с. 107]. Методологічній конструкції «людина в економіці» відповідає концепція соціального зростання пов'язана з кількісною оптимізацією соціальної сфери та посилення бюджетних та позабюджетних можливостей держави щодо підтримки ще або вже неспроможних до самозабезпечення життєвих потреб. З посиленням позицій постіндустріальної економіки тобто з переходом до фази підпорядкування всієї системи методологічній конструкції суб'єктно-об'єктного сприйняття людини в економіці має стати домінуючим погляд на соціальне зростання як міри посилення спроможностей сфер формування людського потенціалу та перетворення його у людський капітал.

Розвиток набагато різноманітніший і складніший в порозумінні від зростання. На наш погляд, він як процес охоплює внутрішні структури і взаємозв'язки елементів у них, якісні зміни системи і їх прояви в різних напрямках, оцінює всі ті зрушення кількісного характеру з якісної сторони, враховує зміни зовнішнього середовища і його впливи.

Щодо поняття «соціальний розвиток», то ми стоїмо на позиціях того, що даний термін як ніякий інший має бути пов'язаним з метою функціонування держави. Сьогодні беззаперечним є підпорядкування господарської діяльності соціальній компоненті або більш конкретніше соціальній меті. Проте тут є своє але. Відомий теоретик менеджменту П. Друкер з цього приводу підкреслював, що «...складно допустити, що існує лише одна проста відповідь на соціальні проблеми, якщо вони взагалі можуть бути вирішені, то в них завжди декілька рішень і жодне з них не є абсолютно правильним...» [14, с. 14].

У такій ситуації неповної ясності щодо соціальних цілей ми прийняли за останні головну преамбулу програмних документів всіх часів без виключення, а саме «поліпшення добробуту населення». Сьогоднішня внесло певні корективи у цю соціальну мету і в силу тотального збідніння населення пропонується при її визначенні вести мову про рівень життя. В класичному розумінні з рівнем життя ідентифікується забезпеченість населення матеріальними благами і послугами, досягнутий

рівень їх споживання і міра задоволення розумних потреб у них. При такому розумінні мети соціального розвитку в найбільшій мірі його зміст зводиться до незворотніх, спрямованих, закономірних змін у доходах і споживанні, пов'язаних з забезпеченням невідпинного поліпшення рівня життя населення.

Висновки і пропозиції. Для точного і скоординованого руху соціальної системи до програмно визначеної мети треба поперед всього орієнтуватися на зміст і взаємозв'язок між такими поняттями, як «соціальне зростання» і «соціальний розвиток». Для вирішення питань забезпечення управління.

ня керованих змін соціальної динаміки на будь-якому з рівнів управління потрібна модель, яка синтезує економічні, соціальні та екологічні здобутки у кількісно-якісному вимірі.

З точки зору запропонованої парадигми суспільної та соціальної динаміки для їх прийняття в якості беззаперечних понять слід запровадити моніторинг й оцінку за новачійними формулами, поступово переорієнтовуватися на них при формуванні загальнодержавних і територіальних програм, а в перспективі реалізувати потенційні здатності поєднання воедино відкритих суто аналітичних спроможностей та удосконалення системи

Список літератури:

1. Семиноженко В. Україна-2015: не втратити своє майбутнє / В. Семиноженко, В. Гець // День. – 2008. – 24 січня.
2. Мельник Л. Г. Теория самоорганизации экономических систем : монография / Л. Г. Мельник – Сумы : Университетская книга, 2012. – 439 с.
3. Петроченко П. Ф. Экономика труда в промышленности : учеб.пособ. / П. Ф. Петроченко, И. А. Лесников; 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Экономика, 1978. – 264 с.
4. Калининкова И. О. Управление социально-экономическим потенциалом региона : учебное пособие / И. О. Калининкова. – СПб. : Питер, 2009. – 240 с.
5. Миронова Н. И. Социальная динамика: метаморфозы самоорганизации и управления : монография / Н. И. Миронова. – Челябинск : ОАО «Челябинский Дом печати», 2005. – 174 с. ; Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.; Солопов В.Ю. Экономическая динамика и ее формы : дис. ... д. э. н. / В. Ю. Солопов. – Кострома, 2005. – 414 с. ; Фактори соціальної, економічної та екологічної динаміки просторових систем. Ефективність використання факторів сталого розвитку просторових систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inform.org.ua/factori-socialno-econoncy-stalogorozvitku-prostorovix-sistem.html>.
6. Таран В. О. Соціальна філософія : навч. посіб. / В. О. Таран, В. М. Зотов, Н. О. Резанова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/23275.html>.
8. Міцна економіка – основа соціального зростання і благополуччя краю // Народна армія. – 18.05.2013. – № 88 (5180).
9. Цибенко П. Законотворчий процес – як птах з двома крилами / П. Цибенко // Голос України. – 12.03.2013
10. Національні рахунки України за 2001 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України; Відп. за вип. І. М. Нікітіна. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2003. – 115 с.
11. Народне господарство України у 1992 році : статистичний щорічник / Міністерство статистики України ; Відп. за вип. В. В. Самченко. – К. : Техніка, 1993. – 464 с.
12. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінологічно-понятійний словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К. : МАУП, 2005. – 560 с.
13. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл ; Пер. с англ.; Т. 1. – М. : Издат. группа «Прогресс», 1993. – 415 с.
14. Дракер П. Новите реальности. – София : Изд. Х-р Ботев, 1992.– 400 с.

Огданський К. Н.

Днепропетровский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

СОВРЕМЕННОЕ ПОНИМАНИЕ ПРОЦЕССА СОЦИАЛЬНОЙ ДИНАМИКИ И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИХ

Резюме

Исследовано сущность понятия «социальная динамика» через новый концепт общественной динамики и ее составляющих. Проведен анализ терминов «развитие» и «динамика» через проблемы устойчивого развития. Определена необходимость применения комплексной модели управления, которая включает в себя показатели экономического, социального и экологического потенциала.

Ключевые слова: общественная динамика, развитие, социальная динамика, составляющие, концепция.

Ohdanskyi K. N.

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration
The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine

MODERN UNDERSTANDING OF SOCIAL DYNAMICS AND ITS COMPONENTS

Summary

Investigate the essence of the concept of «social dynamics» through a new concept of social dynamics and its components. The analysis of the terms «development» and «dynamics» through the challenges of sustainable development. Determined the need for an integrated management model that includes indicators of economic, social and environmental potential.

Key words: public dynamics, development, social dynamics, components of social dynamics, the concept of social dynamics.